

NEGYEDIK FEJEZET

*arról, hogy ment szüreti vakációra Barla Jóska
s minő szomorúsággal tért meg hazulról.
E fejezetben szó van azon felül Nadrágszíról,
természetheroadásról,
Barla Jóska csúfságáról s a rohamjegyről.*

Barla Jóskát egy természetrajz-óra végével maga után szólította Buza tanár úr. A természetrajz tudós professzora öregedő korban volt már azidőben: halk szavú, jóságos lélek. A folyosón aztán így szólt Jóskához:

- Te Jóska, nem volna-e kedved délutánonkint eljární Tatárékhoz? Ott laknak a vár alatt.

- Nem tudom, kik azok, tanár úr kérem szépen - mondta meglepetve Barla Jóska, miközben visszafogott lélegzettel állt meg a tanár úr előtt.

- Hát Tatár Miskának a szülei, aki egy osztályba jár veled. Miska kicsit gyengén halad, s arra gondoltam, hogy együtt készülhetnétek a másnapi leckére. Miska szüleitől kapni fogsz majd valamit: nem akarják ingyen. Jó lesz?

- Igenis, tanár úr kérem szépen - hálálkodott a mendikáns. - Igen szépen köszönöm, tanár úrnak, hogy tetszett rám gondolni...

A tanár úr indulóban volt már, de hirtelen megállt, s úgy félszögletből, jósággal nézte végig a komoly szemű mendikánst:

- Úgy-e, szegény emberek a szüleid?

- Nagyon szegények, tanár úr kérem szépen - s a szeme egyszerre megnedvesedett.

A tanár úr megsimogatta:

- Jól van, no, jól van. Csak igyekezz ezután is, nem fogunk megfélekezni rólad. Fehér István jogászelnök úr beszélt nekem rólad. No, szervusz!

Barla Jóska a folyosón maradt, egészen megzavarodva. Azt hallotta már, hogy az elnök úr az elmúlt héten odahaza járt, s gondolta mindjárt, hogy biztosan beszélt az édesanyjával is. S lehajtottá fejét. Két hete múlt már, hogy levelében vagy egy koronát kért hazulról a szüreti hazautazás költségeire, s a pénz mindmáig nem érkezett meg. Sejtette ennél fogva, hogy pénz híján lehetnek otthon, s arra a föltevésre, hogy levelével igen meg-

gyötörhette az édesanyja fejét, elszomorodott. Elhatározta, hogy még ma föl fogja keresni Fehér urat.

Délután nem találta a Fellegvárbán, s mivel a református templom órája négyet ütött, gyorsan Tatárékhöz indult, hogy még ma ott legyen a közös tanulásnál, Tatár Miska osztálytársa segítségére.

A kollégium előtt azonban megállt fél pillanatra. A kollégium északi sarkában ugyanis, a széles járda legszélén, szemközt a Cziczu boltjával ott állt Stüsü másodéves teológus, az ünnepélyek vezérszavalója, s szívmegejtőn füttyörészgetett magának. Villa bajusza volt Stüsü úrnak, keményen megpomádézva, s mindig fekete magyarban járt (mint egykor Kossuth Lajos) és hetyke tartásban. A szél őszi dalokat duruzsolt Újhely felől, de Stüsü azért csak állt ott egymagában, panyókára lökött mentében s trillázva és csattogva füttyölt, szebben talán a fülemüle-madárnál is. A járókelők akaratlanul megálltak Stüsü mögött egy-két pillanatra, s elgyönyörködtek ujjongó füttyművészetében. Ám Stüsü nem törődött velük, ő csak füttyölt tovább zavartalanul, megejtően szépen, versenyt a keményedő széllel. Talán valami kislányra gondolt.

Barla Jóska mélységes tisztelettel hallgatta egy darabig, aztán nekivágott a vár irányának. Viseltes zekéjét összehúzta a nyaka körül, mert a hidegben többször megdidergett. Az Aranyszarvas előtt a vásártérnek csapott át s megkerülve a katolikus templomot, a vár régi előudvarába ért, hol a Bagolyvár környékén fázékony bogáncsok dideregtek a Rákóczi-falak omladványain. A várkert keleti részén áthaladva a három bástya alá ért, amelyek rézszínűben oromlottak a meredek legcsúcsán. Akadozó szívvel pillantott föl néhányszor a kastélyra és a tornyokra, amelyek mellvédeiről a fejedelem tekintett le valamikor, mialatt a tájon porfelhőben masíroztak szétzüllött katonái a német elé... Hallgatag és rejtelmes volt a vár három tornya s riadtan várt az enyészetre, mialatt keserves szél sípolt a tetejükön...

A mendikáns eltűnődött közös mulandóságunkon meg a maga vackolódo kis sorsán, s a várkert mögött megállt a Tatárház kapujában.

Terebélyes eperfa alatt kúriaszerű épület állt a kert legelején, amelyet zöld drótháló kerített el az utca felől, s azon túl orgonabokrok fáztak. A kert csaknem meredeken esett le a Bodrog partja fölé.

Barla Jóska benyitott az udvarba. A házból Tatár Miska szaladt eléje:

- Szervusz, Jóska! - és kezét adott neki. - Hát most már együtt fogunk tanulni!

- Hát igen - felelt Jóska némi zavarral. - És pedig mindennap délután. Buza tanár úr mondta.

Miska maga után vezette a saját szobájába. Két kis kócos hajú lány öltöztette odabent a babáját: a Miska húgai voltak. Miska rájuk kiáltott:

- Sipirc, kifelé! Semmi közötök hozzánk!

A két kislány furcsán nézett Barla Jóskára, összekapkodták a babák színes rongyait, s kifelé pakoltak. De az ajtóból visszaszóltak azért, kedvesen elfintorított szájjal:

- Ja, a nevelő úr!

Barla Jóska elpirult. Nagy zavarában elővette Miska könyveit, és lapozgatni próbált bennük. De hallotta, egyre hallotta, hogy a szomszéd szobában fesztelenül kuncog a két fruska. Sejtette, hogy rajta nevetnek, s szégyellte magát. Olykor rövid csend állt be odaát. Jóska tudta, hogy a két nyughatatlan leányzó minden bizonnyal a kulcslyukon át hallgatózik.

Miska észrevette Jóska szórakozottságát, s nyomban kész volt az ajánlattal:

- Akarod, hogy átmenjek? Adok nekik egy csárdást. Tegnapelőtt is úgy kivágtam őket, hogy vagy félóráig nyivákolnak, mint a macskák. Hát szétvágjak köztük?

- Ne, Miska, kérlek szépen! Inkább tanuljunk.

Egészen belemélyedtek már valami számtani feladat megoldásába, ami persze nem ment simán, mert Miska előbb a lépet szerette volna bemutatni, amellyel cinkéket fogdos a kertben - amikor belépett az édesanyja:

- Hát maga lesz a mi új fiunk?

Barla Jóska felállt, s meghajtotta magát a Miska mamája előtt:

- Igenis, kérem szépen, kezét csókolom...

- Majd nálunk fog uzsonnázni mindennap, s adunk magának két forintot egy hónapra. Jó lesz?

- Igenis, kérem szépen, kezét csókolom.

Amikor megtanulták a másnapi leckét, meguzsonnáztak ketten. A Miska két húga is velük akart uzsonnázni, de Miska megfenyegette őket, hogy majd ad nekik egy csárdást. Barla Jóska távozóban egy forintot kapott a Miska mamájától.

Leírhatatlan boldogsággal sietett hazafelé. A váratlanul jött támogatás nagy hálával s a tudat, hogy most már maga is keresni fog, önérzettel töltötte el. Az iskolakert kapujában, a Mancsi néni narancsos, fügés, valamint berkenyés kosarai előtt megpillantot-

ta Kóréh Lacit, amint éppen pattogatott kukoricára alkudozott. Barla Jóskát néhány héttel előbb megvendégelte már Kóréh Laci. Jóska tehát elhatározta, hogy most visszavendégeli őt. Odalépett Mancini nénihez, s a pattogatott kukoricára mutatott:

- Hogy a patti, Mancini néni?

- Literje egy krajcár, úrficska - mondta Mancini néni, aki akkor már vénebb volt talán a kollégium épületénél is.

Barla Jóska két litert vásárolt nyomban. Mancini néni az egyik litert a Jóska, a másik litert a Kóréh Laci sapkájába öntötte. S visszaadott kilencvennyolc krajcárt.

Mialatt a két mendur a pénzt számolta össze, az iskolakert főkapuja felől ott termett Deák Géza rajztanár úr. Késő délután volt, estebe hajló s így a tanár úr minden föltevés szerint ijesztő erejű kurucait pingálgatta előzően kis műtermében. Ahogy észrevette a két lencsét, rájuk szólt:

- Mit műveltek itt, csirkászok?

- Vendégljük egymást, tanár úr - mondták azok kissé megszeppenve s teli szájjal.

A tanár úr elkergette őket:

- Majd adok én nektek közösbe potyázni, s elverni minden petákat! Mars haza, lajhárok, aztán biflázni azt a rajzológeometriát! Legközelebb szekundát kaptok!

Kóréh Laci erre hazafelé indult, Barla Jóska pedig a Fellegvárnak vette útját. A kilátásba helyezett szekundát egyikük sem vette szigorúan, mert tudták, hogy a tanár úrnak jó szíve van, csak hát szeret olykor ráijeszteni az ádáz mendurokra.

Esteledett már. Deák tanár úr ott maradt még egy kicsit, s a pirosló orrú Mancini néniel néhány szót váltott az üzlet menetére s a nettó nyereség összegére vonatkozóan. A vén kofa nagy készséggel felelt a tanár úr kérdéseire, különösen egészségi állapotát illetőleg, mert a tanár úr koronkénti érdeklődésében foglalkozásának méltánylását látta.

Közeledett az őszi szürkülete, s a szél mind hevesebb rohamokban lökődött a kollégium sarkának. És a kollégium északi sarka előtt, a széles járda szélén, szemközt a Cziczu boltjával még mindig ott állt Stüsü, panyókára vetett mentében... És füttyörészgetett, füttyörészgetett... Istenem, de szép volt!

Barla Jóska a Fellegvár szűk tekervényű lépcsőin topogott ezalatt fölfelé. Az ódon toronyszerű épületet valamelyik Vay gróf emeltette régen, lakásul a diákfiainak s mikor a Vay úrfiak elbúcsúztak a kollégiumtól, a Terpesz-torony az Alma Materé maradt. Második emeletén a jogásznök úr lakott egymagában.

Barla Jóska lábujjhegyen nyitott be a szobába. Az egyetlen széles ablakon befelé gomolygott már az őszi este, a tetőeresztékek sóhajtozni kezdtek a szilajodó szélben. Ketten voltak a szobában. Fehér Pista karosszékben ült az ablak mellett. Czompó szerkesztő pedig fölturkált hajjal járt körbe, mint a nyomtató ló. Mőd fölött idegesnek látszott:

- A dolgok veleje mindenképpen az, nagyrabecsült barátom, hogy megelégettem az Orémusz garázdálkodásait. A Közlöny következő számába be akarta nyomni második versét is, amelyben leplezetlenül szerelmet vall. Mondanom sem kell, hogy a költeményt visszavágtam. A helyett a magam elégiáját adom ki. Azt hiszem, ehhez jogom van. Igaz-e?

- Valószínű - mondta rá a jogásznök, de látszott rajta, hogy a gondolataival egészen másutt járhat.

Czompó figyelmét nem kerülte ki ez a szórakozottság, s egyszerre iszonyatos gyanú rohanta meg. Odaállt az elnök elé:

- Barátom, István! Lenne hozzád egy igen-igen őszinte kérdés.

- Parancsolj!

- Mondd meg nekem, de igazán, jártál-e azóta Fodoréknál!

Fehér Pista ránézett a szerkesztőre:

- No, hallod, minek ennek ilyen nagy feneket keríteni! Hát persze, hogy jártam, háromszor is. Sőt tegnapelőtt náluk voltam vacsorán. Nincs ebben semmi.

- Hogy nincs? - kiáltott fel nyöszörgő mosollyal Czompó. - Kedves vagy! Hallatlanul kedves vagy! Hát barátom, István, megsúghatom neked, hogy mi ketten Orémusszal igazság szerint fantasztikus birkák vagyunk. Mert mialatt mi a tollszárból rímeket rágunk ki az imádott lényhez, te az ő oldalán vacsorázgatsz. Meg is mondom Orémusznak, hogy akassza le nyakából a lantot, s nézzen más foglalkozás után. Várj barátom, István, tudom, mit akarsz mondani: hogy a dolog nem komoly. Nanana! Ismerjük már az ilyen kifogásokat. Arra felelj, kérlek, ha nem találod indiszkréciónak: tetszik-e neked ez a leány?

- Nekem minden csinos leány tetszik.

- Úgy! - bókkolt Czompó s a kalapja után nyult. - Mivel pedig a szóbanforgó leányzó föltétlenül csinos... De minek folytassam?... Nem, barátom István, én nem vagyok elkeseredve túlságosan, csupán tényszerűen megállapítom, hogy engemet még nem hívott meg vacsorára Fodor néni őnagysága, se Orémuszt, azt az esztétabarányt. De garantálom, hogy nem is fog... No, ég veled és gyöngyharmat! - s becsapta maga után az ajtót.

Barla Jóska, aki mindeddig aggodalmaskodva állt az ajtószögletben, most óvatosan köszönt:

- Jó estét kívánok, Fehér úr!

- Szervusz, Jóska! - neszelt föl az elnök. - Hát te hogy jöttél ide?

- Nem akartam szólni hamarabb, Fehér úr, kérem szépen, mert beszélni tetszettek Czompó szerkesztő úrral. Hát avégett jöttem, hogy mivel otthon tetszett járni, tessék megmondani, mi van édesanyámékkal, mert már harmadik hete nem írtak, oszt ma délelőtt Buza tanár úr mondta, hogy Fehér úr szólt neki valamit, oszt most már tanítom is ebből kifolyólag Tatár Miskát, aki egy osztályba jár velem, két forintért egy hónapra, s ozsonnát is adnak. Hát ebből gondoltam, hogy valami baj lehet odahaza, s ne tessék haragudni, kérem szépen, hogy zavarom miatta Fehér urat...

- Dehogya is haragszom, Jóska - mondta Fehér Pista. - Előbb azonban gyűjtsd meg a lámpát, a gyufa ott lesz a könyves állványon.

Barla Jóska meggyújtotta a talpas asztali lámpát, s szelíd fény ébredt a kőfalú, kényelmes szobában. Fehér Pista még mindig mozdulatlanul ült az ablakban. A szemközti székre mutatott:

- Ül le te is, Jóska!

A mendikáns a karosszékebe ereszkedett nagy óvatosan, s komoly, kerek arcát sok figyelemmel csüggesztette az elnök úrra. Fehér Pista egy darabig elnézte a mendur búskomoly szemét, aztán így kezdte:

- Hát otthon voltam, kisöreg s meglátogattam az édesanyádékat is. Nem kell megijedni, nincs semmi különösebb baj. Apád most keveset keres, ezért nem tudtak küldeni pénzt, édesanyád pedig beteges. De hiszen ez minden ősszel elő szokott jönni nála. Kistestvéreid megvannak egészségben. Hát ezért beszéltem Buza tanár úrral...

- Igen szépen köszönöm Fehér úrnak, hogy tetszett szólni az érdekeemben - szólt remegve Barla Jóska. Akkor már könnyes volt a szeme.

Fehér Pista cigarettára gyújtott:

- Hallom a tanár uraktól, hogy a legjobb tanuló vagy az osztályban. Hát csak becsüld meg magad ezután is, a tanár urak gondolni fognak reád. Az Alma Mater sok szegény fiút fölnevelt már. Aztán ezentúl, ha szükséged lenne valamire, csak gyere hozzám, én majd kisegítelek...

- Köszönöm igen szépen a jóságát Fehér úrnak - szipogott Barla Jóska, s könnycseppek estek le a kövérkés arcán. - Csak amiatt félek, hogy meg talál halni az édesanyám...

Fehér Pista csitítani próbálta:

- Ne légy már gyerek! Édesanyád meghült egy kicsit, mikor a kukoricát törték, azóta már föl is kelt talán. Karácsonykor valószínűleg legációba megyek, s akkor te leszel a szublegátusom. Ne felejtsd el, hogy szombat délután szüreti vakációra indulunk, a vonatban te vigyázol a kofferomra. No, szervusz és igyekezz!

Kezet adott neki. Jóska a szemét törölgette:

- Igen szépen köszönöm Fehér úrnak, hogy tetszett gondolni rám...

Vacsora után, ahogy hazasietett, leült s levelet írt az anyjának. A két Zólyomi még nem volt odahaza. Szipogva írt:

Kelt ezen levelem Sárospatakon 190... évi október hó 13-án. Tudósítom ennélfogva kedves édesanyámat, kedves édesapámat, Jancsi öcsémet, Mariska húgomat és Juliska húgomat sorsom és állapotom felől. Már nem kell a pénz, mert ma kaptam egy forintot Tatár Miska édesanyjától, aki velem jár az I. B-be, mivelhogy Fehér úr beszélt az érdekembe Buza tanár úrral szegény sorsomról, hát Buza tanár úr megcsinálta. Én most együtt tanulok Tatár Miskával, hát ezért kapok tőlük koszt fejében uzsonnát mindennapra, meg két forintot egy hónapba. Ez két hónapban négy forint, s a kvártélyköltséghez ezek szerint csak egy forintot kell pótolni, de ezt is megkapom, mert minden hetedik brugó az enyém, én pedig hat brugót hordok a magamén kívül, s ha ezt mind eladom, csak a magamét nem, hatóankét krajcárt kapok egy hónapba. Tudósítom mindnyájokat sorsom és állapotom felől, hogy az osztályban én tanulok legjobban, hát ne búsuljon miattam kedves édesanyám. Aztán most szombaton éjszaka érek haza szüreti vakációra, hát édesapám legyen olyan szíves, és gyöjjön ki az állomásra, mert Fehér úrral fogok megérkezni, aztán én fogok vigyázni a pakkjára, de Fehér úrék a dombon laknak, mi pedig az alvégen, és akkorára éjszakai fél tizenkét óra lesz. Fehér úr azt mondta nekem ma, hogy karácsonyra magával visz a legációba, én leszek a szublegátus, hát biztosan keresek vagy öt forintot. De kedves édesanyámék úgyse értik, hogy mi az, mert ez mind latin szó, hát majd otthon elmagyarázom. Pénz nem kell, mert van egy forintom, az útiköltség csak húsz krajcár a harmadikon, s viszek azonfelül fütyölőt meg cukrot Jancsi öcsémnek, Mariska húgomnak, meg Juliska húgomnak. Tessék megmondani nekik, hogy várjanak, mert már igen régen nem láttam őket. Most már ne tessék búsulni, mert féltétől kezdve talán elengedik a tandíjat, meg a tápin-

tézeti díjat. Igen szeretném látni már kedves édesanyámat, s kívánom tiszta szívemből, hogy egészsége megjavuljon minél hamarabb. Hát ilyen az én sorsom és állapotom, kedves édesanyám. Mindnyájokat sokszor csókolja szerető fiok,

Jóska.

Mire befejezte volna, meg is enyhült. A két Zólyomi meg a többi nagyobb diák akkor jött hazafelé a konviktusból nagy zajjal. Az idősebb Zólyomi, akinek ezen az estén különösen jó kedve volt, mert öt forintot kapott hazulról, vállon veregette Jóskát:

- Hallom, testvér, hogy már nevelőnek csaptál fel!

- Igenis, Zólyomi úr, kérem szépen – restelkedett az ágy lábánál Barla Jóska.

Zólyomi másodszor is vállon veregette:

- Bene amice, bene.

A mendikáns, mielőtt lefeküdt volna, pakolgatni kezdett a ládájába: lepedőt, fehérneműt, amelyek mosatásra vártak. Hat nap alatt hatszor kirakott, s megint visszapakolt mindent. Igen válogatott, hogy csak a legszükségesebb dolgokat vigye. Nem akart terhére lenni az anyjának.

S azalatt izgatottan készülődtek a városka összes diákkamaráiban, különösen a konyák, kik a keserves szülői búcsú óta most mentek első szabadságra. Mielőtt azonban útnak kerekedtek volna zсібongó karavánjaik, Barla Jóska és még néhány mendurtársa olyan egy-két botot kaptak a lábszárukra meg a lapockaközre, hogy attól vakarózhattak legalább. A szóban forgó kampósbot a főiskolai orvos úr kezében zúgott, kalimpált és csattogott. És pedig a brúgók miatt.

Különben így történt.

Két nappal a vakáció előtt, jókor reggel, a Kutyaszorító bejáratánál vígan állt a brugóvásár. Barla Jóska is ott kínálgatta a maga hét brugóját, mert ezúttal, tekintettel a holnaputáni elutazásra, a sajátját is el akarta adni. Tíz-tizenkét krajcár közt hullámozott az árfolyam. E reggelen valóságos zsidóiskola volt a Kutyaszorító eleje: kispataki meg hécei asszonyok s néhány meztlábás csizlik minden erővel le akarták szorítani az árat, a mendurok viszont közös erőfeszítéssel tartani igyekeztek az árfolyamot. Barla Jóska eladott immár öt darab brugót, a zsvivajban a megmaradt kettőt kínálgatta még teljes rábeszélőképességével, mikor a háta mögött hirtelenül vad rikoltozás támadt, eszeveszett futkosás és lábaknak kapkodó dobogása. És amire meg tudott volna fordulni, egy jót húzott valaki a hátára, s ugyanakkor egy másodikat is

odateremtett, végig a lábszárán, miközben rekedten kiáltozott és prüszkölt:

- Az ebadták teremtésit! A kenyeret elkótyavetyélik, s aztán hozzám jönnek, hogy ég a gyomruk! Hát persze, amikor nem esznek! Nesztek, ebadták!

A főiskolai orvos bácsi dolgozott a középben egy görbe bottal: csihipuhi! A megzavart mendurhad tágult szemgolyókkal menekült, ki amerre látott, a kampósbot pedig forgott és zengett a légben, s csapkodott kegyetlenül. Egy-két csizlik is kapott a fenekire, s még az asszonyok sem kerülték el, ha nem tágítottak idejében. Sok mendur a brugót is elhajította, csak súly nélkül iszkolhasson. Két-három perc alatt üres volt a csatatér. A doktor úr még utánuk is fenyegetőzött:

- Majd adok én nektek gyomorszűkülést, gazfickók!

A főiskolai orvos úr fölgerjedését teljes mértékben igazolták az előzmények. Alig volt olyan reggel, hogy óra előtt tizenöt-húsz mendur ne jelentkezett volna a kórházban gyomorbántalmak címen. A doktor úrnak nagy prakszisa volt már e csalárdtságokkal szemben, s eleinte abból a föltevésből indult ki, hogy a mendurok mindenre elszánt cselszövő hada nem készült el a tananyagból, s lógni akar. Ezért, - elrettentő például - sorba ecsetelte a torkukat, hogy valamennyi lencses dülöngve krákogott. De mivel a gyomorhajosok tömeges jelentkezése a járványszerűség tünetét öltötte magára, a doktor úr nyomozni kezdett. Ilyen módon csakhamar konstataulta, hogy a mendurok potom néhány pénzen elvesztegetik a brugót, reggelire nincs mit enniük, s ezért vannak égésszerű gyomorfájdalmaik. Először atyai jószággal intette az összes konyákat s a mendursereg egyetemét, hogy ne tegyék próbára továbbra is a türelmét, hanem egyék meg azt a brugót, mert különben szétvág köztük. Amikor azonban sem szép szó, sem a belterjes ecsetelés nem használt, a doktor úr csakugyan ott termett a brugótőzsdén, s szétvágott a bandában. Úgy kellett nekik!

A doktor úr határozott föllépése azonban nem támasztott különösebb emóciót, mert akkor már itt volt a vakáció. A doktor úr egyébként föllépett már így tavaly is, tavalyelőtt is nem egyszer, de legalább abszolút hatástalansággal. Szombat délelőtt a nagyobb diákok közül sokan szivárogni kezdtek már az állomás irányába, és amikor délben Barla Jóskáék is előtörtek az I. B-ből, karavánok haladtak már az iskolakert főútján - hazafelé. Zaj, énekszó, készülődés, csapkodás volt minden udvar. Az I. B-és konyák egy csoportja hadonászva igyekezett a Rákóczi utcán, s a Templom köz előtt észrevettek egy száradt, öreg zsidót, akin

csak kijárt cúgoscipője tartotta a furulyanadrágot, a fején ellenben két kalap volt. Alul egy pincs, azon egy cilinder. A zsidó csontdarabkákat, elhullt patkószegeket keresett az utca közepén, és ha talált valamit, először a szeméhez vitte, aztán köpött rá s akkor hirtelen bedugta a zsákba. A mendikánsok, ahogy meglátták a duplakalapos alakot, csúfolódva kezdtek kiabálni:

- Szíj! Szíj! Nadrágszój!

Nadrágszój megfordult, fölemelte jobb öklét, s annyi méreggel fenyegette a mendurokat, hogy reszketett a szakálla:

- Ezt tanultátok a tekintetes tanári kartól? Lurcones impudentes!⁴⁸

A szemtelen lurkók annál viharosabban ismételték:

- Szíj! Szíj! Tyetyetye! Nadrágszój!

A zsidó letette a zsákot, s most már két ököllel fenyegetőzött, de úgy, hogy teleköpködte a szakállát:

- Diaboli vos perdant, paniperdae!⁴⁹

Az ördög persze azért nem hordta el a kenyérpusztítókat, siettek azok maguktól is. Nadrágszój fölkapta a zsákot, s tovább bkeresgélt az utcán, mialatt latinul dörmögött maga elé. Mert az öreg, aki Lissauer lett volna becsületes neve szerint, csaknem úgy beszélt latinul és görögül, mint Zsoldos Béni bácsi. Ő pedig Thuküdidész ama bizonyos tíz kemény soránál a Tudományos Akadémiát is kiségitette súlyos zavarából. A német nyelvet perfektül bírta Lissauer úr, s ha az ötödgimnázisták megkörményékezték az utcán, hogy segítsen nekik lefordítani a Loreley-t, az öreg hátrataszította kettős kalapját, lecsapta a zsákot, s karjait szét-tárván a menny-égnek, remegő hangon, önkívületben kezdett szavalni: *Ich weiss nicht, was soll es bedeuten: dass ich so traurig bin...* És szívesen segített mindenkinek, ha nem csúfolódtak vele. Mert Lissauer úr ügyvéd lett volna valamikor, igen-igen régen, ám valami találmányon kezdte törni magát, amitől megcsuszant az egyik kereke. Azóta zsákba gyűjtögetett minden utcai vackot, a pincskalapra cilindert tett föl, s latinul hadakozott a diákokkal. Kovácsy tanár úr egyszer megkérdezte tőle, hogy mi voltaképpen az a legelső értékhatár, amelynél a szemétből válogat. Nadrágszój így válaszolt:

- Mindent föl kell venni, tanár úr, ami többet ér egy tetúnél.

Azalatt pedig karavánok indultak meg az iskolakert főútján át, minden vonathoz újak, s a városka egyre inkább halottá vált.

48 *Lurcones impudentes!*: Szemtelen kölykök!

49 *Diaboli vos perdant, paniperdae!* Elvisz az ördög, kenyérpusztító!

Délután öt óra körül Barla Jóska is kézcsókra ment Vitkóczyné asszonysághoz, elbúcsúzott a két Zólyomitól, s hátára lökvén kézitáskáját, nekivágott szuszogva az állomásnak. Az iskolakert kapuja előtt csoportok torlódtak össze, s a pakkok, kofferek, batyuk alatt mendurok tömegei lihegtek. Végig az iskolakerten százan meg százan hullámozottak előzködve, búcsúzkodva, jókedvvel, mialatt Hersli, a város egyetlen hordárja a jogásznök két bőrtáskája alatt nyöszörgött, vonszolta magát sóhajtozva, tántorgott, (különösen, ha löktek rajta a lencsések), megint megállt, letette a táskákat, törölgette a homlokát s jajgatott, hogy az elnök úr rokkantságba kergeti őt ezzel a disznó súllyal, mindjárt a bokrok megé hajintja mind a kettőt. És míg Hersli komolyan szenvedett, s a mendurok „pikoj”-t kiabáltak feléje, az imbolygó tömegben egymás után mentek kifelé a kollégium nagy alakjai. Sétapálcával nagyrészt s könnyedén (hiszen kofferjeiket a düleedt szemű menduroknak volt kutyakötelessége a vonatra cipelni) és mindenekfölött olyan tartással, mely a komolyság előfeltétele némi rátartisággal keverten. Ott ment Zajdó teológus a hasával, Baczó Balázs új sárcipőben, aztán a Tariskák harman, Kánya Gyula kantáros szívart szívott, s néha átnyújtotta egy-egy slukerre Sérának is. Baczó Balázs kivetett mellel igyekezett Osztricza János társaságában, s arról beszélgettek, hogy Újhelyben, az egyik hecskei kocsmában kiváló forralt bort lehet kapni, fahéjjal... Ott igyekezett kifelé Bolha Endre zsakettben. Cugéber Mihály a két Kásával, miközben Tengely Orbán, a Korpa puszipajtása, pipázva sétált magának, lassú méltósággal... Az iskolakert túlsó kapujában Gutmán úr állt strázsát, s valahányszor egy-egy kliensét látta meg, emelt hangon kívánt szerencsés utat, ami körülbelül annyit jelentett, hogy visszajövet igazán illenék behozni már azt a többszörösen kilátásba helyezett összeget. Ahogy Tengely Orbán is feltűnt volna az állomás hátában, Gutmán úr kétrét hajolt, sunyin pislogva hozzá:

- Az Isten hozza vissza szerencsésen Tengely urat, kívánom tiszta szívemből!

- Én is kívánom magának, öregem! - szólta feléje Tengely Orbán, elértvén, hogy Gutmán úr a tavalyelőtt óta esedékes gyatra összeg miatt kívánja azt a szerencsés megtérést.

Az állomás peronján, ahol már kigyúltak a villanylámpák, Fehér Pista meglátta Barla Jóskát Magához intette:

- Ha majd Hersli kiér, vedd át tőle a táskáimat. Te felelsz értük hazáig. Ezt a koronát add neki!

- Igenis, Fehér úr - állt haptákba a mendikáns.

Az állomás környéke feketedett tőlük. A sínek legszélén Korpa János intézkedett a saját személyében, hogy a vonat el ne taposson majd valami lábatlankodó mendurt. Rövid ködmönben volt Korpa János, mely alól fél rőfre kilengett a zrinyi, nagy görcsös bot a markában s kajla kalap a fején. Harsány orra az utóbbi hetek szeles időjárása miatt akár a kiszívott tajtékpipa. Korpa János, akinek előhaladott kora miatt összes idősebb rokonai elhaláloztak már, s emiatt Tengely Orbánékhöz indult vakációba, ott parancsnokolt fel és alá, mikor az Amerikához címzett közeli kocsmából liter borral közeledett Tengely Orbán, s ekset ittak néhányan. Megérkezett áldomásra Bathó János tanár úr is, hörpentett keveset, s a tömeg élén megadván a négy alaphangot, így szólt:

- Fiaim, ti bőrcserzők s egyéb harmadosztályú utasok, búcsúzól énekeljük el a Szánt az ökör, recece... kezdetű Bathó-nótát!

S felharsantak valamennyien. Amikor vége lett, a tanár úr így szólt:

- Most pedig, fiaim, ti vargák, vigyétek szét dalaimat, hogy legalább a dicsősége nőjön Bathó Jánosnak, ha már a pénze fogy!

A diákok dörgő éljent kiáltottak. De mivel ugyanakkor belihgett a személyvonat, szempillantás alatt megmozdult az öszszegyömösölt tábor, s olyan roham zúdult a kocsik ellen, hogy recsegték a lépcsők. Három perc múlva füttyentett a mozdonyvezető, ám Korpa János, aki lent intézkedett, megemelte görcsös botját a masiniszta felé:

- Herstellt!⁵⁰ Öt mendur még nem szállt fel!

Mikor aztán az öt mendur is felkapaszkodott volna, Korpa másodszor is intett a mozdonyvezetőnek:

- Mehet!

A vonat elindult, miután Korpa is felfúródott egy harmadik osztályú kocsiba. Harmadikba, mert negyedik nem volt.

Barla Jóska is ott szorongott a kocsi peronján. Leült a kofferjére, úgy vigyázott a jogászelnök két táskájára. Az egyikén hamosan fölfedezte a Fodor Bandi úr névjegyét s gondolta mindjárt, hogy az alelnök úr is az elnök úrral utazhatik. Biztosan náluk lesz az egész héten.

Aztán hazagondolt. A ruhái közé nagy gonddal csomagolta be a fütyölőt, amelyet Jancsi öccsének vitt, s két papírzacskóba tette a cukrot, mellyel a két húgocskáját akarta megörvendeztetni. Izgatott volt, hogy annyi idő után otthon lehet megint és

50 *Herstellt!*: Megállni!

boldog, hogy jól tanult idáig. De a gondolatra, hogy valami baj lehet odahaza, elszomorodott mélyen. Nem először az utóbbi napokban. S ez a konya kis gond emésztette az újhelyi állomás harmadosztályú termében is, mialatt a mezőlaborci vonat indulására kellett várakozniok. Nehezen és későre készült el az a vonat! Ott gunnyasztottak a harmadosztályú váróteremben a batyuk és kofferek hátán, hazasajgó mendurok valamennyien, mert a teológus és a jogász urak valami közeli kiskocsmába néztek el forralt borra, melynek tetejére fahéjat szokás hinteni. Ment az éjszaka, ment... A portás olykor végigcsengetett a peronon, hogy Csap felé indul a vonat, a mendikánsok egy része fölkerekedett, s jó mulatást kívánva a többi felé, tolongva mozdult kifelé, a sötétbe. Később, de nagyon sokára, Kassa felé csöngetett beszállót a portás és újra egy sereg mendurral lett kevesebb a váróteremben. Távoli utasnépek mentek-jöttek az egyre árvuló termeken át, már a restiben is eloltották a lángok felét, s Barla Jóska még mindig ott bóbiskolt a Kóréh Laci társaságában. Olykor messzi sípszó sikoltott át az éjszakán; talán valami tehervonat közeledett Töketerebes felől. Másztak a percek, meg negyedórák, de olyan nehezen! Már Fehér Pista is visszajött Fodor Bandival, s vékony sétapálcáikat jókedvűen forgatták. A jogásznök Barla Jóskát kereste:

- Mindjárt indulunk, kisöreg.

- Igenis, kérem szépen - ugrott fel szolgálatkészen a mendikáns.

Aztán csak benyitott a portás, és meglóbálva szélesen a csengetőt, elkiáltotta magát: „Legenye-Alsó-Mihályi, Velejte, Upor, Töketerebes, Bánóc felé beszállani!” Barla Jóska felszökött, s mivel a magáén kívül még két koffert kellett kicipelnie, Kóréh Laci segített neki a súlyos munkában. A kocsi peronján lekuporodtak ketten, s alig szóltak egymáshoz, mialatt a váltókon át-átdöccent a vonat, s attól fogva kísérteti-egyvégben prüszkölt és dohogott a kapaszkodókon... Hazafelé! Hazafelé!... Ment-ment a vonat, hideg sötétség neszelt odakint, olykor őrházak sétáltak lassan visszafelé a vonat ablakai alatt, olykor egy-egy halott állomás közeledett, ők ketten pedig gubbasztottak a koffereken, gondoktól telítve. Nehéz sors a mendur sorsa mindenképpen!... Aztán, mikor már közel lehetett az éjfé, Barla Jóska feltápáskodott álmosan, s kezet fogott Kóréh Lacival. Komolyan, mint férfiakkal szokás:

- Jó vakációt, Laci!

- Neked is, Jóska!

Ahogy leszállt, édesapja jött eléje a sötétben. Esett bajuszú, zömök ember, kurta zekében:

- Isten hozott, fiam! Nincs semmi bajod!

- Megvagyok, kedves apám.

A két jogász is kezet adott az öreg Barlának, aztán bricskába ültek, amely – mikor már messze zörgött a vonat – lépést indult velük a falu tetőrészének. Mert ott állt a Fehér-ház, dombon. Barla Jóska pedig bandukolva ment az alvégnek, mialatt édesapja hátára lökte fel a koffert. Egy-két szót váltottak eleinte, de aztán elhallgattak mind a ketten. Botorkálva mentek. Aludtak a földbe süppedt házacsákák, olykor fellélegzettek a jegenyék, különben csönd volt. Kísértetváró csönd. A bárói kert fái furcsán elhajolva dültek ki a kerítés fölött, s meztelen gallyaik félig az országút fölé borultak a magasból. Lépéseik visszakoppantak már a negyedik ház faláról s egy kutya sem ugatott. Jóska annyit kérdett egyszer:

- Hogy vannak édesapámék?

- Hát úgy, fiam – köhentett az öreg, s nem folytatta.

Aztán elérték az alvég utolsó házát is, mely a falun túl feküdt, az országút szélén, kőhajításra a szélső házaktól, egyes-egyedül. Beteg világ sávósodott az egyik apró ablakon, amely oly alacsonyan mélyedt a falba, hogy napközben bekukucsáltak rajta a libák. Átkapaszkodtak a mély utcai árkon, melynek tetején, a virasztó viskó előtt egyetlen sovány akácfa dült el kajlán. Az öreg letette a koffert. Egy mélyet sóhajtva beléptek a mélyen fekvő pitvarba s onnét az egyetlen szobába. Kormos lámpa sípolgatott lehúzva, s a hátulsó ágyban három gyerek aludt. Fülledt volt a levegő.

Barla Jóska bizonytalanul állt meg a földes szoba közepén. Édesapja srófolt valamit a lámpán, melynek már fenekén járt a petróleum. A bátortalan féynél meglátta ekkor az édesanyját, amint megmozdult az első ágyban, s fél könyökre hajolva megszólalt fáradtan:

- Megjöttél, fiacskám?

A mendikáns alig ismert rá a kedves vonásokra: beteg, nagyon beteg volt már az édesanyja. Homloka ecetes rongyok közé tekerve, szőke haja kócokban hullt ki, keskeny arca még keskenyebb, csak a barna szeme lángolt. Barla Jóska az ágyhoz lépett, s mialatt édesanyja átölelte a fél karjával és sírni kezdett, igen-igen erőt kellett vennie magán. Megsimogatta az anyját:

- Majd jobban lesz, édesanyám.

...A ház, amelyben Barla Jóskát élete legnagyobb szomorúsága érte egyszer, ma is áll még talán az országút mellett. A kajla akác még nagyobbra nőtt, ha ki nem vágták azóta. Hány fuvaroszekér, mennyi úri fogat haladt el azóta a lesüppedt ház előtt, amelyben késő novemberi éjszakákon túlvilági lények dobantgattak a lábaikkal? Mindig hármat egymás után... A ház állhat még. De hol a régi gazda, aki az asztallapra dülve órákig elnézett maga elé egyfolytában, mikor nehézre fordult a sorsa! Hol a Barla Jóska három kistestvére, akik zsenge szárnyaikon oly hamar szétszálltak a világba!? És hol az édesanya, ki a testvérkéik minden lépésére vigyázott, amikor még pöttömnyi emberkéik voltak, s amikor még ő maga nem esett ágynak!? Régen volt... Idegen arcok nézhetnek ki ma az apró ablakok táblácskái mögül...

Nehezen múlt el az az egy hét.

Csak olyankor enyhült meg, ha eljátszadózott a három testvérével. Jancsi öccse kíváncsian faggatta a diákokról, a kollégiumról s mindenről, ami oly távoli és csodálatos világnak tűnt föl előtte. És ha Jóska mesélni kezdett, Jancsi meg a két kócos hűgocská elbámult szájjal figyelt rá. Hihetetlen szép dolgok voltak azok!

De Barla Jóska egyre inkább elszomorodott. Két kis hűgárol foszlott már a ruha, Jancsi pedig kimaradt az iskolából, mert nem volt cipője. Édesapja befogta olykor a két lovacskáját, de mindig kedvetlenebbül tért meg haza. Kutya világ járt a fuvarozásra. Aztán csak otthon maradt, ő maga főzött valamit, mert az édesanyjuk nem tudott fölkelni. Az oldalát fájtatta, a feje égett, s éjszaka köhögött. Barla Jóska látta a szegénységet, s olyankor nyelt egyet. Egész héten alig ment ki kétszer a házból, de azt is megbánta. A parasztfiúk (tavaly még osztálytársai az elemiben) ahogy meglátták, csúfolódva kiabáltak utána:

- Úrficska! Úrficska!

Erre nem ment ki többet a házból: fájt neki a gúnyolódás. Az apja szótlán küszködése, édesanyja hanyatlása s a három kistestvér sorsa korai búval töltötte el gondolatait. Egyszer, a hét vége felé, Fehér úr is benézett hozzájuk Fodor Bandi úrral. Jókedvűen jöttek, s eldiskuráltak fesztelenül. Barla Jóska megérezte, hogy csak azért viselkedtek így, mert nem akarták keseríteni az öreget. A jogásznök még biztatta is az édesanyját, hogy jobban lesz: mások is meghűltek már a mezőn. Jóska miatt pedig nem kell ag-

gódni: esze van, aztán a kollégium nem szokott megfélekedezni a szegény diákokról.

De az aggodalom mégsem maradt el. Jóska észrevette, hogy az utolsó napon nagy nyugtalanságban forgott az édesanyja, s ijedten nézte Jóskát többször is, mikor azt hitte, hogy az nem látja. Este lett, a három testvérke lefeküdt már, a kovács szomszéd felesége néhány pogácsát sütött az útra, már indulni kellett volna az állomásra, s Jóska odament az ágyhoz. Édesanyja felkönyökölt, s elnézte sokáig. Barla Jóska összevágta a fogát, mert érezte, hogy könnyek kezdenek serkedni a szempillája alól. Az öreg Barla az asztalnál ült, maga elé könyökölt s a lámpára meredt, széttúrt hajjal. Édesanyja még mindig nézte:

– Fiam, azt akartam mondani neked, hogy jövő két hónapra öt forint kell a lakásért...

Barla Jóska megértette, hogy édesanyja takargatni próbálta a szegénységüket. Megvigasztalta:

– Nem baj, édesanyám. Majd kérek pénzt előre Tatár Miska mamájától, s megfizetem én azt. Csak édesanyám legyen jobban...

A beteg asszony sírt, nagyon. Magához húzta a mendikánst:

– Ha nagyobb leszel, gondold a testvéreidre. Istenem, mi lesz belőletek!

Visszaesett a párnára. Barla Jóska nagyon nehezen tudott elindulni. Édesapja már a szoba közepén várt, hátán a kofferrel, Jóska pedig az ágy mellett állt. Ráborult az anyjára:

– Isten áldja meg, kedves anyám!

A pitvarban még hallotta, amint utána kiáltott a szegény asszony:

– Isten áldjon meg, fiam... Gondold a testvéreidre!

Aztán semmit nem hallott.

Az állomáson elbúcsúzott az édesapjától. Hogy aztán mi módon került vissza Patakra, maga sem tudta.

Míntha álomban múltak volna el az első napjai... Emlékezett, hogy amikor pénz nélkül nyitott be Vitkóczyné asszonysághoz, a néni barátságtalanul nézett rá, s nem is marasztalta sokáig. De másnapra már előteremtette az öt forintot. Aztán nekifeküdt a könyveknek, mert a testvérekéire gondolt, akiknek bús árvaságát előre látta. Minden erejét megfeszítette: pontosan eljárt Tatár Miskához, ott volt a vegyeskari próbákon, a cibere-fachban, hűségesen kiszolgált nemcsak a két Zólyomit, hanem mind a három kamara nagydiákjait, cipelgette a brugókat minden negyednapon, egy-két gyengébb társának segített a rajzlapok elkészítésében (darabját öt krajcárért), de a gürcölődő konyaesze

mindig másutt járt. Pedig egyéb munkakör is az ő vállaira volt nehezedőben rövidesen. Közeledett a nap, amelyen hozzá kellett kezdeni a fűtéshez, s Zólyomi Barna úr jó előre jelezte neki, hogy az ő kötelessége lesz majd a peckási teendők ellátása is. Jóska egykedvűen vette tudomásul az utasítást: legalább kevesebb ideje maradt hazaszállni gyötrődő gondolataival. Csak akkor enyhült meg valamit, mikor – a második hét vége táján – levelezőlapot kapott hazulról, hogy megvannak valamennyien.

Néha, vacsoraidő előtt, fölkereste több mendurtársa, s e mendurok módfelett érdekes történeteket tudtak a teológus meg a jogász urak viselt dolgairól. Ezek a történetek, mire a Vitkóczy-udvar apró diákkamarájáig jutottak el, körvonalaikban fölszélesedtek s mint a távoli dolgok általában, sokat nyertek jelentőségükben. Beszélték, hogy Csigorin, a peregrinus, tegnapelőtt szavalóestét rendezett a Héczén található Gyöngytyúk nevű kocsmában, saját eredeti költeményeit adta elő szenvedélyes emelkedettséggel. Az irodalmi estén Korpa elnökölt, s Csigorinnak tündökletes hatása volt. Különösen amaz idilljének, amelyben leírta, mi módon udvarolt tavaly nyáron egy postás-kisasszonynak. Tizenhat kilométert kellett gyalogolnia a postás-kisasszonyig, ahol is ebéd után, mivel a forró úttól valósággal áttüzeseedett a lába, lehúzza cipőjét, harisnyáját s úgy próbált hűsölni valami keveset. Csigorinról azt is tudták, hogy amikor hetedikben megbukott a fizikából, a szeptemberi pótvizsgára – az apja parancsára – köteles volt bemagolni az egész fizikát, amittől meglazult az egyik kereke, s azóta egyre többször kóborolt a határban. Csak a hideg évszak kergette be a diákok közé... Azt is beszélték a mendurok, hogy Gutmán úr alighanem csőd előtt áll, mert a határidőre és becsületszóra adott kölcsönökből egy petákot sem látott viszont eddig. Az adósok azzal kecsegtették, hogy majd post festa, azaz ünnep után, mikor a karácsonyi legáció hoz valamit a konyhára. Gutmán úr csaknem kétségbe esett emiatt, mindazonáltal ha akadt valaki (márpedig akadt), aki pillanatnyi pénzzavarban szenvedett volna, Gutmán úr nyomban ott termett s közbejárt a szanalásnál. Gutmán úrnak szíve volt, s azonfelül soha eddig nem fizetett rá... Érdekesfőbb volt azonban ennél az az eset, amikor Talpas (a koma) tetteleg bántalmazta Patzok Benjámint és viszont. Talpas (a koma) ugyanis még szeptemberben nyakára hágván az első félévi tápintézeti díjnak, szüreti vakációig csak kihúzta valahogy pergelt levesen. (Reggel, délben, este!) Mikor azonban az állandó pergelt levesek következtében elől-hátul homorú formába kezdett átmenni, a mozgókosztosi

intézményt hozta be magára nézve. Minden ebédnél és vacsoránál akadt ugyanis valaki, aki elmaradt a konviktusból. Talpas (a koma) ilyenkor elfoglalta az üres széket, és evett a szék gazdája helyett. Ez volt a mozgókoszt. Patzok Benjáminnál, aki köztudomás szerint malomkő révén fűtött a szobájában, hasonló volt a helyzet. Valamelyik délben aztán összekerültek az egyetlenegy üres szék mögött, s mivel mindkettő enni akart, összeakasztottak, tetteleg pedig... Sok ilyen érdekes dologról tudtak a mendikánsok, amelyek aztán napokon át szóbeszéd tárgyai voltak.

Az élet is megváltozott sok tekintetben. Nem voltak már csoportosulások a kollégium előtt, meg a Pletykadomb táján. Mindenkit beszorított az ős. Esténként a Kürtben vagy a Központban jöttek össze két-három deci forralt borocskára, délutánonként az Olvasó-Egyletben gyülekeztek, vagy a kamarákban találkoztak a nagydiákok. A folyosók csak délelőtt zsibongtak tőlük az első emeleten, mialatt a földszint tantermeiben a felsőgimnázisták, mendurok és egyéb konyák figyeltek kinyújtott nyakkal a szárnyaló előadásokra. S nagy volt a zajgás az egyletekben is. A joghallgatóknál Fehér Pista elnökölt, ahol is tartalmas viták rendezettek, s minden kérdést összes oldalairól megvilágítottak, tehát pro et kontra. A teológusoknál Tengely Orbán volt az elnök, ahol pályadíjak tűzettek ki, s a beérkezett pályaművek színvonaláról tüzetesen taglaló bírálatok olvastattak föl. A gimnázisták Erdélyi Önképzőkörében szokatlan mennyiségben futottak be a lírai költemények és novellák, öldöklő roham indult meg az ötforintos díjakért... És mindezek fölött állt az Ifjúsági-Egylet, melynek látogatott ülésein – a szenior elnöklete alatt – az Alma Mater egész Muzsa-seregét érdeklő közügyeket volt szokás megvitatni, nem egyszer szenvedelmes kirobbanásokkal. Innét indultak ki a hazafias jellegű tüntetések, mely alkalmaknál bevették az országgyűlési képviselő úr összes ablakait. Dehát a képviselő úr helyben lakott, a kormány ellenben Budapesten. A képviselő úr ősztől tavaszig nem is csináltatta be az ablakokat.

Hanem ezalatt történt valami, amelyhez fogható eseményre még Korpa János sem tudott visszaemlékezni. Hogy íme november lett volna, megjöttek a színészek. A vándorszínész csoporttal kapcsolatban két szokatlan eset adódott elő. Az első miatt lázadásszerű tünetek kezdtek mutatkozni az alsóbb diákok soraiban, a második miatt viszont a színtársulat volt kénytelen hanyatt-homlok menekülni Patakról.

Megjövén a bohémcsapat, isteni deszkáit nyomban felütötte a vásártéri állásban, mint addig is minden ősszel. Szokás volt,

hogy az akadémisták a széniori hivataltól post festa kapták színházjegyeiket, amelyek árát a szénior karácsony után, mikor megtértek a legációból, beszedte rajtuk. Szokás volt másfelől, hogy az ádáz mendurok, akik elestek minden ilyen kedvezménytől, közös akarattal s pompás kivitelben „utánarajzoltak” néhány színházjegyet, amely „rohamjegy” néven volt ismeretes sok nemzedék óta. A rohamjeggyel az első mendur a pénztár előtt ügyesen besurrant, s az állás oldalán aztán, a bedeszázott kapu alsó részén kidugta a jegyet a következő mendurnak. Hatvanan is berohamoztak ilyenformán egy estén.

Most is, hogy új társulat érkezett, egyszerre felfordult minden békesség. Orémusz, a Közlöny színházi referense, az isteni nők körül taposott minden délután, a primadonna lakása előtt meg, mielőtt az előadásra indult volna, a rajongók csoportja gyülekezett, s ha feltűnt a díva, diszkrét éljenzés hallatszott. A színház tömve volt, ám Pilisi Lajos igazgatónak, egy szőke, nyúlánk és mozgékony fiatalembernek hamarosan szemet szűrt, hogy noha telt házat vonz minden előadás, a jegyek alig fogynak. Pedig nagy hatással játszottak bohózatot, operettet és klasszikusokat vegyesen, miközben a nemzeti tárgyú tragédiákhoz diákoktól kölcsönözték a csizmát, a kollégiumi régiségtárból a kardokat és egyéb öldöklő eszközöket. Pilisi Lajos, e feledhetetlen bohém, az aránytalanul apadó jövedelmen nem sokáig törte a fejét, mert a tanár urak, akikkel néhány víg estét rögtönzött, megmagyarázták neki, hogy alighanem a rohamjegyes rendszer idézi elő a csekély heti kimutatást. Pilisi Lajos másnap kiadta a titkos utasítást, hogy este senkitől sem szabad elvenni a belépőjegyet, amit a mendurok nem is sejtettek, s persze ezúttal is megtöltötték a házat. Előadás előtt aztán az igazgató úr a drámai hős meg a segédszínész kíséretében végigjárta a padokat s mindenkitől jegyet kért. Az első mendur, akit elővett, éppen Barla Jóska volt.

Kedélyesen ütött a vállára:

– Hol a jegy, mendur?

– Odaadtam a jegyszedőnek, kérem szépen – lapított Jóska.

Az igazgató úr erre kiemelte Jóskát, s a levegőben átadta a naturburschnak:

– Tegyétek ki, de előbb csapjatok a fenekére!

Példátlan izgalom rohanta meg a lelkeket. A mendurok abban a pillanatban felugráltak, s egymást taposva törtek a kijáratnak. Jajszó töltötte be a léget, mert Pilisi egy nádpálcával dolgozott közékük hátulról. Öt perc múlva félig üresen ásított az állás, miatt a mendurok nagy ládbogással menekültek odakint. Az

előadás aztán megkezdődött, a mendurok viszont csaknem lázadásban törtek ki egy-két napig. Soha még ilyen szégyen nem esett rajtuk!

Ám a bosszúállás sem késett sokáig, bárminő ostoba véletlen folytán következett is el. Mert mialatt az ifjúság serdültebb fele szerelembe bódult a színésznők miatt s a Közlöny legfrissebb számában – eltekintve az Orémusz széles alapon lefektetett kritikai szemléjétől – feltűnően sok költemény látott napvilágot, és mialatt a Vitkóczy-udvar borbélyműhelyében Dobozy úr, az ifjabb segéd, egész nap sütővassal dolgozott, de a saját hajában, s a Bob herceg áriáit fújta mély mellhangon, azalatt fantasztikus eset adódott elő a színházban.

A Bánk bánt adták. Elkövetkezett ama lélegzetállító jelenet, midőn a földre bukott Gertrudist tovább döfködi Bánk a törrel: „Nesze, nesze, nesze... még egy... még egy... még-e...” Amikor is a kakasülön egy kispataki legény, nem győzvéen nézni a véres cselekedetet, belekiáltott a borzongó csendbe:

– No, most beadta neki a kócsot!

Be ám, de az előadásnak is. A közönség olyan hahotában robant ki, hogy mindenki hátraesett, Bánk megroggyant a pódiumon, kihullt markából a tör, a függöny leszaladt... Az állás rengett. Másnapra pedig nem volt előadás. A társulat még reggel megszökött.

Ezekben a hetekben híre ment, hogy Gutmán úr felutazott Pestre. Valami tranzakcióról beszélgettek, amelynek az lett volna közvetlen célja, hogy a nyúlőrületet szélesebb alapokra fektesse le. Korpa János ezzel szemben úgy értesült, hogy Gutmán úr a három Tariska-testvér közül a negyediknek s azon felül lakótársának, Hörcsik Antalnak látogatására készülődött fel, akiről Gutmán úrnak sikerült megtudnia valami módon, hogy az Üllői út egy bizonyos házában van szállásuk. Mivel harmadéve voltak már a műegyetem hallgatói, s mivel két és fél év óta nem igyekeztek törleszteni, Gutmán úr végül is jegyet váltott a vonatra. Az állomáson összeütdött Korpa Jánossal:

– Hová, hová, Gutmán úr?

Gutmán úr szemérmesen hunyorgott:

– Megyek a fővárosba, Korpa úr. Meglátogatom a gyerekeket.

Öt nap múlva otthon volt. Kissé mintha szórakozott lett volna. Amikor faggatni próbálták, megkapta-é a követelést, szinte zavartan mentegetőzött:

– Nem, Korpa úr. De olyan szívesen fogadtak, mint családbelilit. Hát szégyelltem kérni tőlük.